

TREBALL DE RECERCA

La vida de les dones a pagès. Una mirada al món femení durant el franquisme

Xènia Pujolàs Moret^{a*}

^a Premi Treball de Recerca de Batxillerat Albert Compte 2022

RESUM

Partint de l'interès de la forma de vida de les dones a pagès, s'ha plantejat conèixer com conviuen les dones pageses durant la postguerra, amb les seves dificultats i feines diàries, i conèixer la seva manera de veure el món.

Després d'haver fet un recull d'entrevistes orals a dones de pagès de l'Empordà nascudes a principis del segle xx, s'ha procedit a investigar sobre el context històric viscut i els canvis que els han influït al llarg de la seva vida.

A partir d'això, s'ha realitzat una anàlisi i estadística de les dones en la qual s'ha tingut en compte les diferents etapes de les seves vides i, finalment, s'ha formulat un model de dona pagesa que ha viscut durant la postguerra, una dona conformista que ha estat el pal de paller de la casa.

Paraules clau: Dona, pagesia, franquisme, postguerra, història.

The life of peasant women. A look at the female world during Franco's regime

ABSTRACT

The lives of farmers' wives after the war are very interesting to portray due to their difficult daily tasks they had to go through. They had a lot of hardship working on the land that made them see life in a different way. After having interviewed some of the farmer's wives born in the early twentieth century, the historical context has been researched and how the changes they went through influenced them during their lifetime. From all this, a statistical analysis has been developed. The different stages of the women's lives have been taken into account and in the end a model of a farmer's wife who had lived during the post-war period has been developed. From the research one can conclude that this model could be defined as a conformist woman that has been the backbone of family. This research project wants to show the importance of these farmers' wives influence.

Keywords: Woman, peasants, Franco regime, postwar, history.

---

* Correspondència: Xènia Pujolàs Moret
E-mail: xeniapujolasmoret@gmail.com

Recepció: 19/04/2023 • Acceptació: 28/05/2023

DOI: 10.34810/20.8010.01.332

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 54 (2023), pàg. 295-303

INTRODUCCIÓ

El tema d'aquest treball de recerca és la vida de les dones a pagès durant el franquisme.

L'objectiu és fer un estudi de camp sobre la vida en general de les dones lligades al món de pagès i que han viscut la seva vida activa majoritàriament durant la postguerra i democràcia. Aquest treball es basarà en dos eixos: les entrevistes de camp a catorze dones de pagès de diversos àmbits i residents a la comarca de l'Alt Empordà i l'anàlisi i el buidatge de totes les dades per tal de trobar punts en comú entre elles que ens donin una visió global de quines han estat les seves prioritats, feines, responsabilitats i anhels per tal de poder-ne extreure conclusions, tant de la part de documentació que ja està escrita sobre aquest tema com de la part d'entrevistes per tal de recollir la memòria oral.

Personalment, crec que és important no deixar perdre l'oportunitat d'escriure el seu record i intentar, en la mesura de les meves possibilitats, plasmar el paper essencial que han jugat les dones d'aquestes generacions i que, en la gran majoria de casos, ha estat relegat en una segona posició, fent que aquestes vides siguin del tot anònimes, malgrat que són el pal de paller que ha contribuït en gran manera a la reconstrucció i millora del país, després de la desfeta que va suposar la Guerra Civil espanyola.

Amb el recull que presento a continuació, vull donar veu a un col·lectiu que sovint ha passat desapercebut. I, a més, de manera doble: per ser dones i per ser de pagès.

Vull agrair a tota la gent que ha format part d'aquest treball d'una manera o altra. Sobretot a les catorze dones entrevistades que han dedicat part del seu temps a explicar-me retalls de la seva vida i han tingut la paciència de fer memòria de fets i vivències personals i íntimes per tal d'ajudar-me a comprendre millor l'època que els va tocar viure. Sense elles aquest treball no tindria cap sentit.

CONTEXT HISTÒRIC

El franquisme va ser el règim polític dictatorial a Espanya que va iniciar-se l'any 1939 i va finalitzar el 1975, any en què morí el dictador. El franquisme comptava amb el suport d'una part de la població, l'Església i els partits de dretes (carlins, Renovación Española, grups més dretans de la CEDA, Falange Española, JONS, etc.).

D'aquesta manera començà, el 1939, un règim dictatorial tradicionalista, catòlic, hispànic i de caràcter feixista, tot i que més tard s'autodefiní com a govern nacionalcatolicista.

El franquisme es pot dividir en tres fases diferenciades: la fase totalitària o d'autarquia (1939-1959), la fase tecnocràtica (1959-1969) i la fase de descomposició del règim (1969-1975).

En la primera etapa, centrada en els primers anys d'autarquia franquista, la dictadura franquista va voler imposar un model de societat amb una política de gènere regulada per una legislació civil que negava a les dones qualsevol classe d'autonomia individual i les convertia en l'eix de la moralitat social. Les dones van quedar així relegades a un paper de subordinació que les recloïa a l'àmbit domèstic. Franco, a més, va desenvolupar una legislació que exclouïa les dones de nombroses activitats amb la intenció de mantenir-les en rols molt tradicionals.

En la segona etapa, per l'entrada dels tecnòcrates a la política, la societat de consum va afavorir la mobilitat i l'accés a la informació. Gràcies al turisme a Espanya, es va anar introduint a poc a poc un model femení totalment contrari a aquell propugnat pel franquisme i que va fer replantejar la situació a moltes dones de l'època, sobretot a les grans ciutats desenvolupades. Les dones estrangeres que visitaven el país feien vacances, lluïen escots, gaudien visiblement de les coses, no estaven casades per norma, eren molt més lliures i independents que les dones espanyoles, etc.

En la tercera etapa, quan el Règim estava en les seves últimes, moltes dones, les mares de les quals no havien pogut estudiar i a les quals s'havia alligonat per ser bones mares i esposes, arriben a la universitat. Estaven disposades a fer canviar les coses, però sentien sobre les seves espatlles el pes d'una educació que les portava a seguir el camí que havien tingut les seves mares i que els venia imposat. Tot i això, el moviment feminista espanyol es va anar afermant en uns moments en què ser feminista no era gens fàcil.

La vida de la majoria de les nostres entrevistades passa per aquests tres estadis i evidencia en cada etapa els trets principals que regeix el franquisme: neixen durant la primera etapa, passen la joventut a la segona i es casen i tenen fills a la tercera.

ANÀLISI D'ALGUNS TRETS IDENTIFICATIUS DE LES DONES EN L'ÈPOCA FRANQUISTA

Estudis i formació

El 1910 l'escolaritat es va fer obligatòria dels 6 als 12 anys i el 1924 es va ampliar fins als 14 anys, però una cosa eren les lleis i una altra, de ben diferent, la realitat, perquè, si ens centrem en el món de pagès, la majoria de les vegades, només hi anaven a temporades i pocs anys. Just per aprendre les quatre regles bàsiques, escriure el seu nom i llegir de manera molt precària.

Moltes de les entrevistades coincideixen a afirmar que els pares havien estudiat en català, però que ho varen anar substituint pel castellà i que, quan havien d'escriure cartes o qualsevol nota, ho feien en castellà en la seva època d'adults. Les noies i els nois estaven ja des de ben petits separats en diferents escoles, on

se'ls educava de manera diferent, transmetent uns valors per als nois i uns altres per a les noies, a fi que cada sexe duqués a terme la tasca que el franquisme creia convenient per a cada gènere, imposant així el futur laboral del gènere femení en inferioritat de condicions envers el masculí. La nena era educada per ser una bona mare i mestressa de casa.

Tota l'escolarització de les nostres entrevistades la fan en castellà. De fet, les poques que saben escriure i llegir en català en varen aprendre molt més tard i de manera més esporàdica.

Una vegada acabaven els estudis més elementals, que solia ser al voltant dels 14 anys, la majoria anaven a cosir i una altra part cursaven el comerç als vespres.¹

Malgrat que moltes reconeixen que els hauria agradat continuar formant-se i tenir un ofici propi en un futur, no hi havia maneres de poder accedir-hi, sigui per les circumstàncies familiars o bé perquè no disposaven de diners per pagar els estudis...

Un dels objectius comuns a totes les entrevistades ha estat treballar de valent per intentar que els seus fills i filles no haguessin de viure la mateixa vida que elles, en el sentit que no volien les mateixes condicions de treball que elles havien tingut.

El gran salt qualitatiu en educació i estudis ha estat, sens dubte, durant l'última generació. És a dir, durant la dècada dels anys setanta. Tots els fills i les filles de les entrevistades han cursat i acabat els estudis primaris, un elevat tant per cent han cursat estudis superiors i alguns d'ells estudis universitaris. Els que no han acabat fent carrera ha estat perquè no els ha agradat, però no per manca de possibilitats.

---

1. Fotografia escolar de la Núria Figueras Peix (assegada) i la seva germana Caterina a mitjans dels anys cinquanta.

Festeig i matrimoni

Les relacions de la família es basaven en la jerarquia. La dona estava supeditada a l'home, i els fills als pares. Era la submissió de la dona a l'home, convertint-la en la seva ombra. La seva funció consistia a fer-li agradable la vida, cuidar de la casa, engendrar els seus fills i procurar-li plaer. El matrimoni era per ser mare.²

Des que la noia deixava l'escola fins que es casava, era freqüent que dediqués part del seu temps a aprendre de cosir. Un dels objectius d'aquest aprenentatge era, sens dubte, el fet de confeccionar l'aixovar per quan es casés. Abans del casament, però, hi havia l'etapa del festeig. Normalment, no se solia allargar gaire en el temps i les parelles s'acabaven coneixent en alguna festa major, durant els diumenges que s'anava a ballar o, fins i tot, treballant.

Un fet força comú era que el temps de coneixença entre la parella era molt limitat. Sovint, només es veien de setmana en setmana o unes poques vegades al mes, fet que no permetia intimar ni conèixer a fons a l'altra persona. D'altra banda, tampoc es coneixien els que serien els futurs sogres que s'acabaven presentant el mateix dia del casament. Aquest fet podia arribar a ser conflictiu perquè, sovint, la dona entrava a viure a casa del seu marit totalment a cegues.

El viatge de nuvis més comú era arribar-se a Barcelona i passar per Montserrat. Moltes d'elles ens recorden la dita catalana "Per estar ben casat has d'anar a Montserrat!".

Un cop casades, anaven a viure directament a la casa pairal del marit. Una casa on convivien diferents generacions amb caràcters diferents que, moltes vegades, xocaven entre si i dificultaven la bona harmonia familiar. El fet de viure amb els sogres, cunyats o altres familiars limitava també la intimitat de la parella.

2. Cartell de la Sección Femenina.

La mobilitat

Durant una gran part del segle xx, es va presentar la possessió d'un cotxe com un símbol de llibertat i d'estatus social. La societat encara pesava molt, tenir un cotxe era per als homes i les dones s'havien d'acontentar d'anar a peu o amb bicicleta. A més, no es podia trencar aquesta mena de tabú i era la mateixa família qui s'encarregava de dissuadir les més agosarades.

Les poques que tenen el carnet de cotxe se'l varen treure un cop ja casades i una de les raons de pes és el fet que havien de fer el transport dels fills a l'escola, a les activitats extraescolars més endavant o pel simple fet que eren les encarregades d'anar a mercat a vendre o a comprar.

Religió i política

El nostre país ha estat molt influenciat per l'Església catòlica en tots els aspectes de la vida quotidiana durant segles. De fet, fins fa poques dècades, era habitual que totes les famílies, amb poques excepcions, seguissin totes les festivitats religioses i anessin a missa setmanalment.

Per tradició i perquè tocava, totes les entrevistades han estat batejades, han fet la comunió i s'han casat per l'Església catòlica. La moral de l'època no permetia fer-ho diferent i hauria estat malvist que alguna s'hi hagués negat.

Pel que fa a la política i tenint en compte que la dictadura després de la guerra era molt més severa que a les acaballes, era un tema ben present a la vida de tota la societat, però molt silenciada. La majoria de la gent tenia por de parlar perquè el país havia quedat dividit en vencedors i vençuts i tothom sabia en quin bàndol havien lluitat. Encara ara, a algunes entrevistades, els costa opinar obertament d'aquest capítol i es mostren reticents a donar la seva opinió.

En aquest escenari controlat per la religió i la dictadura franquista, les dones continuaren en el seu paper de pal de paller del nucli familiar i estaven subjectes a unes normes estrictes i a un rol del qual difícilment podien sortir. Sempre un pas enrere dels seus homes, sogres, oncles... acompanyaven i s'adaptaven a les circumstàncies que els havia tocat viure, malgrat que la seva feina era, en molts casos, del tot imprescindible per tirar endavant la societat.

Feines de les dones

Tradicionalment, a la dona se li encarregava la cura dels animals i la feina de la casa, mentre que l'home era al camp. La jornada laboral de les dones a pagès no tenia horari, ni calendari. La mestressa no parava mai.

Aquesta feina abastava diferents àmbits que s'havien de fer seguir paral·lelament i sense gairebé descans.

Realment, podem dir que la dona tenia molt poques estones de gaudi per a ella, ja que sempre havia d'estar pendent de la resta de la família.

Era el pal de palla que dinamitzava la vida a pagès.

Des que s'aixecava al matí fins que se n'anava a dormir, a la nit, les tasques eren constants i, depenent de l'època de l'any, s'hi afegien altres feines suplementàries com anar a fer algun jornal per ajudar en la migrada economia familiar. Les cases de pagès que tenien vaques per munyir, es començava a primeríssima hora. Les vaques s'havien de munyir dues vegades diàriament, matí i tarda. Depenent de la casa, es tenia més o menys bestiar, però a gairebé totes hi havia gallines, pollastres, porcs, conills, ànecs... Quan el dia avançava, la mestressa havia d'estar per la mainada, tant per als més petits com per als grans, que havien d'anar a l'escola. Després venia la feina de fer els llits, arreglar els "cuartos" i anar pel dinar.

I no es podia oblidar de rentar la roba. Com que abans no hi havia rentadores, la majoria d'elles rentaven al viver, al safareig o directament a la ribera. Era normal veure dones caminar amb cossis, cistells, galledes, cubells i gibrelles i tornar amb la roba neta i molla cap a casa.³

CONCLUSIÓ

Després d'haver entrevistat personalment catorze dones que van viure aquella època, he arribat a la conclusió que tot i que la majoria d'elles són exemples de dona submissa i adoctrinada pel franquisme des de ben petites, les més joves, amb el pas del temps, han lluitat per fer-se un lloc en un món fortament masculinitzat

---

3. La Montserrat Guillamet rentant a la ribera i portant el rentador. Finals dels anys vuitanta.

i aconseguir, de mica en mica, un lloc en la societat procurant que els seus fills puguin arribar a accedir al món universitari, al món laboral i, si ens referim a les filles, a ser cada dia una mica més igual als homes.

A partir de l'estudi, també m'he adonat fins a quin punt l'educació rebuda de petites i el model de les seves mares han influït en el seu comportament com a persones adultes. Les més grans encara tenen la tendència innata de pensar que la vida que han portat ha estat voluntat de Déu i que ha valgut la pena passar tantes privacions per arribar fins a l'actualitat. El seu orgull més gran és veure els fills i les filles amb estudis i ben "col·locats".

A tall de conclusió, vull destacar també els punts següents que d'alguna manera són comuns a gairebé totes les entrevistades en més o menys mesura:

- Cap té estudis superiors.
- Es tracta de gent molt conformista amb tot el que li ha tocat viure.
- Totes són dones que han hagut de conviure amb la generació anterior (sogres, avis, pares...).
- Han estat sempre depenent dels seus homes, tant pel que fa a les feines que els tocava fer com en les decisions que es prenien a casa. Gairebé cap d'elles no decidia, sinó que era el marit o els sogres els que manaven.
- Molt poques tenen propietats (i gairebé sempre les herències acaben en mans del marit o per gestionar i engrandir el patrimoni del marit), per tant, acaben sent dependents econòmicament del cap de família.
- La majoria dels pares de les entrevistades eren masovers i la casa era llogada i tenien molt poca cosa en propietat. La seva generació, en canvi, acaben tenint casa pròpia i comprant terrenys i propietats amb els seus marits fins a ser mestresses i amos de casa seva.
- Estalvien moltíssim per engrandir el patrimoni, per la qual cosa, no acaben de gaudir dels plaers de la vida (viatjar, canviar constantment d'automòbil, anar a restaurants...) fins ben entrada la seva maduresa.
- Hi ha un salt generacional molt gran entre elles i els seus fills referent als estudis i a la possibilitat que les seves vides siguin molt millors de les que han tingut elles.
- Totes s'han casat molt joves i amb cap experiència prèvia. No han tingut altres parelles estables que no hagin estat els seus marits, amb els quals s'han casat.
- No han tingut vida pròpia. Han viscut a través de la vida del seu home, familiars propers o fills. Sempre quedant en un segon o tercer pla i mirant pels altres. A l'ombra dels altres.
- Han estat sempre les cuidadores de tota la família, sobretot, fent-se càrrec dels avis, pares i sogres.

En aquesta llista, hi podríem afegir altres trets que acabarien d'emmarcar un retrat de dona treballadora, compromesa amb la família, dedicada a fer créixer el país i vetllar per la seva espècie. També es tracta d'una dona que ha viscut els anys durs d'una època marcada per la Dictadura i que ha anat vivint tota una sèrie de canvis dins tots els àmbits (socials, polítics, econòmics) fins a arribar a l'actualitat amb tot el que això comporta pel que fa a l'adaptació constant.

BIBLIOGRAFIA

- BALATEU, M.; COROMINAS, T.; FAURÓ, M.; PONT, F.; ROMERO, L.; SURINA, F. (2013), "De Besalú, grans dones". *Mares*. Ajuntament de Besalú. Edit. Arts Gràfiques Cantalozella.
- BARREDA, M. LL., "El vestit de casament com a representació de l'acte social del matrimoni". Article publicat al Blog del Museu de Sant Boi de Llobregat, dins de l'apartat Història i Patrimoni de Sant Boi de Llobregat.
- FAURÓ, M.; PONT, F.; SURINA, F. (2019), "De Besalú, grans dones". *La guerra*. Ajuntament de Besalú. Edit. Arts Gràfiques Cantalozella.
- GALOFRE, J. (2010), "La religió a tot arreu", *Les Garrotxes*, Dossier Capellans, monges i escolans, n. 10, p. 10-11. Edit. Les Gavarres, Tardor-Hivern 2010.
- MARQUÈS, S.; FEU, J.; PUJOL, D. (2005), *L'escola*. «Quaderns de la Revista de Girona», núm. 120, Sèrie Guies, núm. 49. Diputació de Girona.
- MIRALLES-GUASCH, C. (2010), *Dones, mobilitat, temps i ciutats*. Quaderns de l'Institut. Institut Català de les Dones.
- MORENO, V. (2012), "La reconversió de l'agricultura tradicional durant el franquisme". Publicat a la revista *Sàpiens*, any 2012.
- PLA, Q. (2000), "La religió", p. 201-214. «Balanz del segle XX». Publicat a: *Revista de Girona*. Diputació de Girona.
- RIERA, J.; DALMAU, A., (coord.), (2000), *Agricultura, ramaderia i pesca. La industrialització de la ramaderia*. P. 80-81. Girona: Col·lecció Girona en el canvi de mil·lenni. Volum 4. Palahí, Arts Gràfiques.
- RUSTULLET, M.; GALÍ, A. (2010), *Oficis i feines d'abans*. Consell Comarcal del Pla de l'Estany. Lith Arts Gràfiques, S.L.
- SAGUER, E.; ROCA, A.; MARTÍ, M. (2000), "De la tradició a l'especialització i la mecanització", dins del capítol «L'agricultura i la pesca. Balanz del segle XX». Publicat a: *Revista de Girona*.
- VILA, F. (2013), *Els nostres avis*. Edit. Aurifany, Camprodon.
- Revista *ALBERES*, núm. 20 «Pastors i transhumància». Tardor-Hivern 2018.
- Revista *ALBERES*, núm. 22 Dossier «La dona a pagès». Tardor-Hivern 2019.
- Revista *GARROTXES*, núm. 12 Dossier «La dona a pagès». Tardor-Hivern 2013.

